

Ու դեռածին ելակ՝ փախէ՛ք, մանուկներ,
Ասկէ, խոտին տակ թաքուն օձ մը կայ ցուրտ:

ՄԵՆԱԿԱՅԱՍ

Ըզգոյշ, մի՛ շատ առաջ երթաք, ոչխարներ.
Լաւ չէ ափին վրայ վտտահել, խոյն ինքնին
Չորցնելու հետ է դեռ իր գեղմը խոնաւ:

ԴԱՄԵՏԱՍ

Ճարակաւոր այծերդ հեռու տար, Տիտիր,
Գետէն. Ես ինք՝ երբ ժամանակն հասնի զայ,
Պիտի լըւամ աղբիւրին մէջ մի առ մի:

ՄԵՆԱԿԱՅԱՍ

Տըղաք, խաշինքն հաւաքեցէք, տաճն եթէ
Յամբեցնէ կաթն՝ ինչպէս քիչ օր առաջ,
Պիտի ստինքները զուր ճմլենք ափերով:

ԴԱՄԵՏԱՍ

Աւաղ, պատրաստ արօտներու մէջ ճրքան
Դիհար է ցուլըս. կը հիւծէ կը մաշէ
Մի ե նոյն սէրը խաշինքներն ու հովիւն:

ՄԵՆԱԿԱՅԱՍ

Անոց համար պատճառն անշուշտ սէրը չէ,
Ոսկրերն հազիւ կրնան բռնել ինքզինքնին,
Չեմ գիտեր ինչ աչք կը թովէ զառնուկներս:

ԴԱՄԵՏԱՍ

Ո՛ր մասին մէջ՝ երկրի՝ ըսէ՛ եւ ինծի
Պիտի ըլլաս Ապողոն մեծն, երկնքէն
Երեք կանգուն կ'երևայ՝ ո՛չ աւելի:

ՄԵՆԱԿԱՅԱՍ

Իրկրի ո՛ր մասն՝ ըսէ՛ կը ծնին ծաղկներն
Արքայական անուներով դրոյմըւած,
Եւ թող փլլիսը քեզ միայն պատկանի:

• ՊԱՆԻՄՈՐ

Ձեր այգիան մեծ վէճին ըլլալ դատաւոր
Չ'իյնար ինծի. արժանի էք երկնջին
Դաւն ալ՝ ան ալ. եւ ամէն ոք որ խիթաց
Քաղցրը սէրէն, կամ ըմպեց իր դառնութիւնն:
Տըղաք, ուրդերը խըցեցէ՛ք, կը բաւէ
Որչափ մարգերն ու արօտներն ըմպեցին:

Թրգ. Հ. Ա. ՊԱՅԻՆԱՆ

1. Մեկնիչները կը համարին որ այս առեղծուածը
լուծուի հորի մը մէջ, Հորի մը երեսցած երկնքին մասը:
— Երկրորդը յաթիւթ ծաղկին ըլլալ, որուն վրայ կը
գտնուին Aj, Ajax = Էյաս անուան:

ԱՅԼԵՒԱԹԼՔ

Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿՐԹԱԳԱՄԵԱՑ ԶՈՐԵԼԵԱՆԸ

1889 — 1924

Ձեռնդիւղով հոս հետեւեալ յօդուածը, որ գրուած է
սեծանուն գրագէտին 35ամեայ Յորեւեամիմ
առթիւ, «ԱՂՋՄԱՎԼՊ»-ը մերկայացմէ իր ջեր-
մագիմ ուրախակցութիւնները, մաղթելով միամ-
գամայն դու շատ արդիւնաւից տարիներ չայ
գրականութեամ այս ամուսնի զարպետիմ:

ԻՄԱԳՐ. ԲԱՃՄԱՎԵՊԻ

Դարձեալ գրական կեանքն է որ ցիր-
ուցան հայութեան սփոփանք մը կը շնորհէ՝
համախմբելով զանոնք վաստակաւոր յո-
րուեարի մը շուրջ:

Արդի հայ գրականութեան մեծագոյն
ու բազմաբաժին ղէմքերէն է Պ. Արշակ Չօ-
պանեան. անոր երեսնհինգամեայ գրական
գործունէութեան յորելեանը՝ սարքուած
բարիզարեակ ազգայիններու յանձնախում-
բին կողմէն՝ արժանի վարձատրութիւն եւ
արդար հասուցումն է տաղանդաւոր հայուն
գործին:

Յորելեանի հանդէսը միանգամայն
ցոյցն է ամբողջ հայութեան զնահատան-
քին առ Պ. Ա. Չօպանեան, եւ խրախոյս
նորանոր ընտիր երկերու հրատարակու-
թեան, վստահ ըլլալով՝ որ անոնք հետ-
զհետէ պիտի ճոխացնեն ու զարդարեն հայ
գրականութեան ու գեղարուեստի պատ-
մութիւնը. եւ ուրախ ենք այժմէն իսկ հա-
ւաստի աղբիւրէ՝ տեղեկացած ըլլալնուս,
որ մօտ են լոյս տեսներու՝ թանկագին
հատորներ:

Յորելեանի յանձնախումբի կոչը խոր
արձագանք գտաւ ընդհանուր հայ մամու-
լէն, ամէն տեղ, Պաշտօնաթիւրթս ալ ամ-
բողջ հայութեան հետ իր խնդակցութեան,

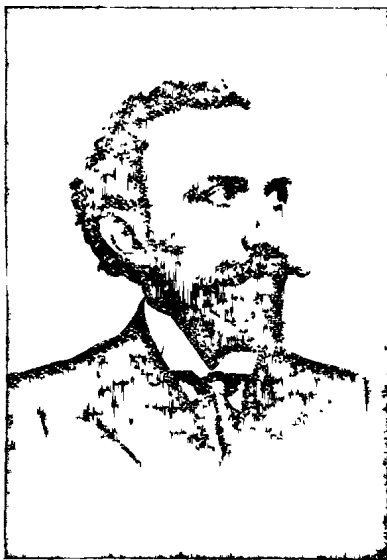
1. «Արշակ Չօպանեան. կենսագրական քիճեր». գրեց
Հայկակ Հապէշեան, Փարիզ 1924. էջ 28.

գնահատանքի և յարգանաց բաժինն է որ
կը բերէ արժանայարգ յորեւորին:

Պ. Ա. Զօպանեանի կենսագրականը սերտ
ազերս ունի հայուն մտաւորական ու քա-
ղաքական պայմաններուն հետ. յորեւեա-
լին բովանդակ ուսումնասիրութիւնը կամ
մասնաճիւղը կը կեդրոնանայ հայկական
գեղեցիկ դպրութեան ու արուեստին շուրջ,
վերջապէս ինչ որ հայ հանճարն արտա-
ղրէր է դարերու ընթացքին՝ զըջով կամ

քաղաքական աննպաստ պայմաններու,
զժուարութեանց առջև, ըլլայ ի Կ. Պոլիս,
ըլլայ ի Փարիզ միշտ նոյն ծրագրով է որ
կը յառաջէ, և ամէն տեղ՝ բեղուն գոր-
ծունէութեամբ:

Հայ քերթութեան և գեղարուեստի այդ
սիրահարն ու գուրգուրացողը հոն է՝ ուր
անոնց թանկագին նմոշներ կան խնա-
յուած՝ ժամանակէն դեռ արուեստներէն. և
ահա զինքը կը գտնենք թարթափած ձե-

Պ. Արշակ Զօպանեան

վրձինով. «Բանաստեղծութիւնն ու պատ-
կերները, կ'ըսէ նա, իրարու հետ անմի-
ջական կապ մը չունին... Ինչ փոյթ.
չէ՞ որ հաւասարապէս գեղարուեստի առաք-
կաներ և հաւասարապէս հայ տաղանդի
արտագրութիւններ ըլլալու կապն ունին»¹:

Անոր անձին մէջ կը տեսնուի եռանդուն
ազգասէրը, որ չի կասիր գործունէութենէ

ռազդրներու վրայ Փարիզու, Լիւմիածնի,
Վիեննայի և Ս. Ղազարի մատենադարան-
ներուն մէջ. վկայ իր գեղեցիկ հաւաքում-
ները, ըլլայ աշուղներու, միջնադարեան
կամ հին երգերէն, ըլլայ ձեռագրի գեղա-
տեսիլ էջերէն. թէ՛ մէկ և թէ՛ միւս ճիւղը
խնամով պատրաստուած, դասաւորուած
ու ծանօթագրուած հարկ եղած մեկնու-
թիւններով, լուծուածներով և քննութիւննե-
րով:

1. «Հայ էջեր. Ներածութիւն». Փարիզ. 1912.

Եթէ նկատի առնենք հայկական դատի պարագան ալ, նոր կեդրոններ ու սասպա-
րէզներ ալ կ'ելլեն իր գործունէութեան՝
այս անգամ քաղաքականութեան շուրջ.
սակայն նորէն հայ միտքը, հայ գրիչը,
հայ քաղաքակրթութիւնն է որ կը գրաւէ
գինը Թէ՛ իր հրապարակային ճառերով
ու բանաստեղծութիւններով Ֆրանսայի մայ-
րաքաղաքին մէջ, Թէ՛ այն բազմաթիւ յոդ-
ուածներով՝ նոյն քաղաքի թերթերուն
մէջ, և հոսկ իր դիւանագիտական տե-
սակցութիւններով անգլիական և ֆրան-
սական բարձր շրջանակներու մէջ ի Լոն-
տոն և ի Փարիզ:

Պ. Ա. Չօպանեան եթէ բեղուն միտք
է, սակայն է՝ նաեւ բարդ կարողութիւն
մը. ինչպէս քերթողի՝ նոյնպէս յաջողու-
թեամբ կ'արտայայտուի ըննադատի ու
հրապարակագրի դերերուն մէջ: Ան իր
գրական գործունէութիւնն սկսաւ նոյն իսկ
աշակերտական շրջանէն՝ դեռ Կեդրոնա-
կանի ընթացքը չաւարտած:

Ֆրանսացի քերթողներու ընտիր կտոր-
ներու թարգմանութեան յաջողեցին իրեն-
ները. 1880 էր, երբ «Արևիկը»-ի մէջ պարզեց
իր թեկերը քերթողական միջնորդային մէջ.
Զիչ յետոյ «Արշալոյսի ձայներ»-ուն — որ
անդրանիկ հատորն էր իր հրատարակած
ոտանաւոր և արձակ թոիչներուն — յա-
ջողեցին իր քնարին «Թրքաւմեկեր»-ը նա-
խորդներէն աւելի նուրբ և զգայուն:

Գրական կեանքի սեմին վրայ էր դեռ
Պ. Ա. Չօպանեան, և սակայն իր ընա-
րականին հետ ցցուց հայ հասարակութեան,
Թէ Օրիորդ Ալիսի «Աղչկան մը սիրար»⁶
հեղինակութեան և «Բիւն Լօրի»-ի վրայ
գրողը յարգելի ըննադատ մ'ալ էր. և
երկու տարի վերջ ի լոյս ընծայած ու-
սումնասիրութիւնը Պետրոս Գուրեանի⁷

շուրջ՝ լիովին արդարացուց իրեն այդ
տիտղոսը:

Իսկ «Մ. Պէշկիրաշխանի կիսերն ու գոր-
ծը»⁸ հմտալից հեղինակութիւնը՝ որ յետոյ
լոյս տեսնէր՝ իր մեծագոյն երկն է.
այդ երկու կենսագրական — ըննադատա-
կան ուսումնասիրութեանց կարգին կրնանք
պատշաճօրէն դասել «Նաւասիտ փոյակի
դիւանը»⁹ և «Նաղաշ Յովնաթան առաջը
և Յովնաթան Յովնաթանեան եկտրիչը»¹⁰.
ասոնք պիտի կազմեն Չօպանեանի երկե-
րուն ընտիր քառեակը:

«Հայ էլիք»-ը իրենց յատուկ հմայքն
ունին, և իրրեւ այնպիսի՝ ամէն հայու
սրտին ու մտքին հետ կը խօսին. ինչ
աւելի ախորժելի քան մեր աշուղներու
քաղցրաւոր երգերը, և կամ ինչ աւելի
գեղեցիկ ու հմայիչ քան հայ նկարչին
դէմքերն ու զարդերը, ամէնքն ալ սրբա-
զան, ամէնքն ալ երկնային ներշնչութիւն-
ներով օծուած: Այդ երկը, համբարատար
ու խնամատ Ժեռերու հաւաքածոյ, «Հայ
արուեստի կամ հայ քերթութեան մասին»
լոկ «ալպում» մը ըսէ, ինչպէս հրատա-
րակիչն համեմատօրէն բաւած է, այլ շտեմա-
րան մը գրական ու արուեստական գեղեց-
կին, ուսկից քերթող, մատենագիր, ըննա-
դատ, հնախոս, հաւասարապէս կրնան օգ-
տուիլ. և յիրաւի կան «էջեր առաջնա-
կարգ արժէքով, օր մը ծաղկաքաղներու
մէջ անցնելու սահմանուած... ուրիշներ
(էջեր) իր քերթողական բեղուն տարր որ
հոտառութիւնն ու ճաշակ ունեցող բանա-
ստեղծի մը ձեռքը կարող է շնորհ քեր-
թուածներու հիմունք դառնալ»¹⁰:

Պահ մը նկատենք հոս հայ ժողովուր-
դին զարմանալի նկարագիրը: Դարերէ ի
վեր նոյն հոգեբանական — բռն — յոռե-
ստեղծեան մէջ է կարծես. անոր ըով

1. Կ. Պուլիս 1891.

2. Կ. Պուլիս 1892.

3. 4. «Արշալոյսի ձայներ». տես Բ. մաս. Արձակ.
էջ. 145, 190.

5. «Պետրոս Գուրեան. կենսագրական և ըննադատա-
կան ուսումնասիրութիւն». Թիֆլիս 1894.

6. Փարիզ. 1907.

7. Փարիզ. 1902.

8. Փարիզ. 1910.

9. Հայ էջեր. Ներածութիւն.

10. Անդ.

ինչ որ ներքին, ընտանի կամ ազգային հանճարի ծնունդ է, ինչքան ալ գեղեցիկ ու թանկագին ըլլայ յինքեան, սակայն նոյնպիսի չէ հայուն համար, մինչև որ — զարմանալի՜ բան — օտարին մոզիչ տեսութիւնն ու պատգամը դիմէ ու նորաւ կերպէ. այն ատեն յարգի ու գեղեցիկ է. ասիկա իրականութիւն մ'է՝ նկատմամբ մեր գրականութեան ու գեղարուեստի արտադրութիւններուն. նոյնը կրնայինք ըսել համեմատաբար ազգային և այլազգի նկատողութեան պահուն:

Ասիկա նոր խորհրդածութիւն մը չէ արդարև. Նոյն իսկ Խորենացի մը իր դարուն կը ստիպուէր հայուն ցուցնել թէ իր փորձրկութեան մէջ մեծ և պարծելու և պիտելու շատ ու շատ բան ունի. ունեցեր ենք Նախնիք՝ որ չեն ազահած մեզ թողլու իբրև հայրենի ժառանգութիւն՝ գրական ու գեղարուեստական թանկարժէք և գեղեցիկ յուշարձաններ:

Հիմա յայտնի է թէ ո՛րքան իրաւամբ կրնայ շեշտել նոյն տեսակէտը տասն և հինգ դար վերջ Պ. Ա. Չօպանեան՝ շատ մը յոռետեսներու և օտարներուն ցով՝ մուրացիկներու, թէ «Քանի անցեալը պրպըտենք... հնօրեայ հայ մտաւոր կենցեղի նշխարները երևան կը հանենք, կը ստիպուինք խոստովանելու որ զանգատելու իրաւունք ունեցողը չէ թէ մենք, այլ մեր Նախնիքն են»¹:

Եւ հայրենի յիշատակներու շուրջ տաժած և հոգածութիւնն ու գուրգուրանքն է որ գեղարուեստի ճաշակէն զուրկ անձներու և անոնց կատարած աւերումներուն առջև դառն «աւաղ» մը կը փրցեն իր սրտէն, ինչպէս Էջմիածնի տաճարին նկարները, որոնց մեծ մասը ջնջել տուած է նոյն ինքն Խրիմեան՝ (!):

Առանց մոլութեան ճշմարիտ ազգասիրի շեշտն ունի Պ. Չ. ի գրիչը. իր մէջ այնքան կ'աճի հայրենի յիշատակներու սէրն ու անոնց զմայլանքն՝ որքան որ նորութիւններ յայտնուէր կը դիտէ. և անոնց հրաւարակութեամբ «իմ նպատակն է, կ'ըսէ,

(ի մէջ այլոց) մեր ժողովրդեան անգամ մ'եւ ապացուցանել թէ ինքն ալ եղած է ցեղ մը ինքնատիպ ու բարձր գեղեցեղութիւն մը ստեղծելու կարող»². Ու կը նկատէ հայ հանճարի տիպարներ օտար աստղերու տակ, որ ազատ թռիչ ու կեանքի նպաստաւոր պայմաններ ունենալով այնքան զարգացման հասեր են, ինչպէս Պրոսյերսիոս մը «Գ. Դարուն ամենամեծ հոնտորը». Ներսէս զօրավար մը, Չմշկիկ՝ բուզանդական զահին փառքերէն մին, Արտաւազ Գ. մը օծաուած հելլէն հանճար. ներու ձիւրքերով և կրթութեամբ, և այսպէս դարերու ընթացքին հանճարներու — աւելի կամ նուազ — դասակարգ մը, որ կը մրցի արեւմուտքի մտաւորականութեան հետ:

Պ. Չօպանեանի սկզբունքները գործնական ապացոյցներով արդարացած են. իր հատորները հետաքրքրական են և օգտաւէտ, յետ Հ. Ալիշանի ազգագրական — պատմական — տեղագրական հսկայ գործերուն. ասոնք ալ իրենց կարգին հայուն սրտին խօսող երկիր պիտի ըլլան: Թողլով իր միւս երկերը, ինչպէս «Թուրքի փառք» վիպակը, «Մեծ առաւօտ»-ը ինքնատիպ քերթուածը, և անցեալ տարի հրատարակած «Տղու հողիներ»-ը և այլ մանր գործեր հայերէն լեզուով, ակնարկ մը ձգենք իր թարգմանութեանց:

Ըսինք որ իր ծննդավայրի քաղաքական աննպաստ պայմանները զինքը ազատ մթնոլորտի մէջ ձգեցին. իր ազգասիրութիւնն ու հայկական դատն ալ շարժառիթ հանդիսացան իր թարգմանութեան գործու նշաններ:

Նա զարգացած հայ գրականութեան և գեղարուեստի ուսումնասիրութեամբ, բնական էր որ իր գործունէութեան այդ մի-

* 1. Նազաշ Գոթեմթան աշուղը և Գոթեմթան Գոթեմթանի նկարիչը. Կերածութիւն. տպ. փաբիկ 1910.

2. Անդ. էջ, 26:

3. Նապոկտեմ Փուչակի Դիւանը. էջ, 21. տպ. փաբիկ 1902.

4. Կ. Պալես 1892.

5. Ժընեւ 1902.

6. Փաբիկ, 1923.

ընդհանրապես չեն հասնում իրենց լուրջ և անհրաժեշտ աշխատանքին, բովանդակաբարձ և քաղաքական կրթութեամբ աշխարհին՝ հայը, հայ միտքը ու հանճարը և անոր արտադրած գեղեցիկը, և ապա փրկելու հայկական դատի խնդիրը:

Վասն զի ապացուցանելու համար հայուն արժանաւորութիւնը գոյութեան և ազատութեան, հարկ էր դնել անոնց առջև հնութիւնը, բարձր ձիրքերը, գրական ու գեղարուեստական գանձերը, և ահա նա ձեռք զարկաւ կարգ մը հրատարակութեանց ֆրանսերէն լեզուով, միջազգային կեդրոնին մէջ:

Բաց ի բազմաթիւ յօդուածներէն՝ զորս տուաւ ֆրանսական գանազան թերթերու, իր գլխաւոր հրատարակութիւններն են, «*Les massacres d'Arménie*»¹, և խոստովանելու ենք որ մեծ եղած է այդ գրքին ազդեցութիւնը, քանի որ ան ծառայած է փարատելու հայերուն վերագրուած ջարդարարի և նման զրպարտութիւններու շարք մը. յաջողութիւնը այնքան յայտնի է որ դրականապէս ալ Վրնի ֆօշէնի նման հայասէրներ ստեղծած է:

«*L'Assassinat du père Salvator*»² և «*Zettoun*»³ րի պատմութիւնը Ազատի գործերն են, որոնց խնամոտ թարգմանութիւնն է հրատարակեր:

Նոյն շրջանին է «*L'Arménie, son histoire, sa littérature, son rôle en Orient*»⁴ ընտիր գործը, որ իր կարգին հայը ճանչցնելու և գնահատել տալու մեծապէս նպաստած է:

Ասոնց կը յաջորդեն հայ բերթութեան թարգմանութիւններու ընտիր ծաղկաքաղները, միշտ ֆրանսերէն լեզուով, զորս կրկին դասի կրնանք բաժնել, ժողովրդական հիմն ու նոր երգեր, և աշուղական քնարին թրթռումներ, երկու տեսակն ալ

հայ մտքին ցուրբներն են քնքոյշ գեղով մը որ եւրոպական կիրթ ճաշակին գնահատութեան և զարմանքին կ'արժանանան:

«*Poèmes arméniens anciens et modernes*»⁵ գեղեցիկ հատոր մ'է յիշեալ առաջին տեսակէն. իսկ «*Chants populaires arméniens*»⁶ նոյն տեսակէն՝ ճոխ և ստուար է. ընտիր ծաղկաքաղ մը՝ պարունակութեան և թարգմանութեան կողմանէ, որ իրեն հրաւիրեց զբազաններու խումբը և Ֆրանսական Ակադեմիան ալ փութաց պսակել այդ յաջող գործը, յանձին Պ Զօպանեանի հայութիւնը պատուելով:

«*Les Trouvères Arméniens*»⁷ գլխաւոր գործերէն մէկն է, որով կը պատկերացնէ եւրոպացիին՝ հայ աշուղին երգը. հոն ամփոփուած են թէ՛ միջին դարու և թէ՛ արդի աշուղներու սիրերգները, հատուց ընտիր քաղածով, որուն հետ ալ ներածութիւն և հարկ եղած ծանօթութիւնները չեն պակսիր իբր լուսարանութիւն: Իսկ վերջին տարիներուս հրատարակած «*La Roserie d'Arménie*»⁸ն, երկու գեղեցիկ հատոր, ուր սակայն, միջնադարեան բերթութեան գեղեցիկ էջերուն հետ կը փայլի հայ արուեստն ալ իր քնքուութեամբ և նրբերանգներով. հոս ալ Պ. Ա. Զ. զանց չէ ըրած խնամոտ ուսումնասիրութիւնն ու լուսարանութիւններ. ցարդ երկու հատոր լոյս տեսեր են, երրորդն ալ անշուշտ մօտերս կ'երևի՝ ինչպէս վերն յիշեցինք:

Այս հատորներով չի բաւականանար Պ. Ա. Զ. հայ մտքին և արուեստին լաւագոյն ծանօթութիւն մը տալու նպատակով է անշուշտ որ կը պատրաստէ հայ դասականութեան վրայ երկ մը, և իբրեւ ընտիր նմոյշ՝ Նարեկացին. ընտրութիւնը շատ յաջող է. կը մաղթենք որ նոյնպէս ըլլայ նաև

1. Փարիզ 1896, Clémenceauի յառաջարանով.
2. Փարիզ 1897, Pierre Quillardի յառաջարանով.
3. Փարիզ 1897, Victor Bérardի յառաջարանով.
4. Փարիզ 1897, Anatole Franceի յառաջարանով.

5. Փարիզ 1903, Gabriel Moureyի ուսումնասիրութեամբ մը՝ իբր ներածութիւն գրքին.
6. Փարիզ 1903, Paul Adamի յառաջարանով.
7. Փարիզ 1906.
8. Փարիզ 1918, 1923.

անոր զուտ հայկական հոնճարի պատկերացումը իր այնքան խոր, բարդ և վեհ նկարագրով:

Մենք հոս Պ. Ա. Չ.ի գործերուն զբլխատրներն յիշեցինք կը ֆիան անդին դեռ բազմաթիւ հրատարակութիւններ ինքնագիր կամ թարգմանութիւն, ինչպէս Շիրվանզադէի «Յուազար»ը, կոմիտաս Վ.ի «La Lyre Arménienne»ը, իր բերթու թիւներէն «La vie et la Rêve» ինչպէս «Երկնի ճամբան» «Երազը», Բաֆֆի «Զարդարտիկ», իրեն բանախօսութիւններէն հրատարակուած գրքոյկի ոճով «L'Arménie sous le joug turc» (1916), «Le Peuple Arménien» (1918), «Offrande poétique à la France» (1917) «La femme arménienne» (1918), և այլն:

Ձանց կ'ընենք յիշելու անոր ֆրանսերէն հայերէն կատարած գեղեցիկ թարգմանութիւնները, որոնք թիչ չեն թուով:

Հոս կ'արժէր թիչ մը երկարորէն խօսիլ անոր ոճին ու լեզուին վրայ, քանի որ Պ. Ա. Չ. մին է այն հեղինակներէն՝ որ սկսան գրել զուտ աշխարհաբար, առանց բերականական գրարարախառն ճապաղ ձևերու. այս կէտը արգարե նշանակելի է իր մէջ, հեղինակ մը կրթուած գրարարականներու ոտքը, որ սակայն փոխառ գերծ մնալ անոնց ունեցած կաշկանդումներէն լեզուական բաժնին մէջ և ազատորէն պարզել իր թեւերը:

Համառօտ ակնարկով մը նկատեցինք Պ. Ա. Չ.ի գրական գործերը, որոնց մէջ դուրս կը ցատկէ իր ազգասիրութիւնը, գեղեցիկն սէրն ու ըմբռնումը. հայրենի յուշարձաններուն գուրգուրացողը. իր մեծ փոյթը ճանչնալու գանձներ, ճանցնելու ապա փր ազգին և հուսկ՝ օտարին ինչ որ մեծ ազգասէրներու ձգտումն և նկարագիրն է:

Հայը այսօր կը խնդակցի իր բազմադիւն հայրենակցին, բայց ուրախակցութեան ու քաջալերութեան հետ խորին զգացում մ'ալ պէտք է արտայայտէ ան:

Նշելի երախտագիտութեան առ Պ. Արշակ Չօպանեան՝ անոր մէկ աննախընթաց գործունէութեան նկատմամբ, և այդ՝ հայ ցեղն ու քաղաքակրթութիւնը Եւրոպացիներուն ծանօթացնելն է:

Հ. ԵՂՈՒ ՓԵՏԻՍԵԱՆ

ՆԱԽԸՍՅ ՎԵՐՁԻՆԻՆ ՆԵՐՔԵՒ

□ ♦ □

1.

Սատէր Էճիտիոյ. Ֆլաման փորագրչներու և նկարիչներու ընտանիքի մը ամենէն նշանաւոր անդամը. ծնեալ 1570 թուականին Անվէրսայի մէջ Ռոտտֆ Բ. կայսրէն Բրակա կանչուեցաւ, ուր աշխատեցաւ և մնաւ: Իւր գործերը մասնաւորապէս ներքութեամբ և ճաշակաւ, կը փայլին, ըլլալ գիւղանկարի ըլլալ կենդանագրի, նկատմամբ:

2.

Անդոնիոյ տէլլա Գորնա. նշանաւոր նկարիչ հնգետասաներորդ դարու, աշակերտ Մանդէնիայի. իր զլխաւոր նկարներէն են ներկայս՝ Մոնուդ Գրիստոսի և Ս. Յուլիանոս Հիւրասէր (S. Giuliano Ospitaliere).

3.

Ձվէրբիոյ նկարչին և կամ անոր դուպրոցին կը վերաբերի նկարս, որ կը ներկայացնէ զԱստուածամայրն յաղօթս, առջև ունենալով գլխուս մանուկ, Ս. Ամբրոսիոս և ուրիշներ. Հնգետասաներորդ դարու գործ է այս գեղեցիկ որմանկարը, և կը գտնուի Ի Միլան՝ Աստուածածին Դնորհաց (Madonna delle Grazie) կոչուած եկեղեցւոյն մէջ: